

թեան նախախայրիք յիշեալ շարաթաթեր-
թը չէ ունեցած յիշատակութեան արժանի
ռեզնաւոր կեանք մը, գուցէ ակընկալած
նպատակը և աջակցութիւնը զլացուած ըլ-
լալուն համար, ինչ որ արդէն դժբաղա-
բար մեր շատ մը թերթերուն ճակատա-
գիրն եղած է:

Հ. Ե. ՏԱՅԵԴԻ

ՍԱՆԴՈՒԽՏԻ

Վ.ԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ, ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԸ

Անցեալ տարի «Բազմավէպ»-ի էջերուն
մէջ Սանդուխտի վիպասանութեան վրայ տե-
ղեկութիւններ¹ տալ ուզելով, յօդուածիս ի
գլուխ դրած էի նոյն գրուածքին յիշա-
տակարանը, որ այսպէս կը հնչէ. «Ես
Սամուէլ կախկոպոս՝ անարժան ծառայ
Քրիստոսի, Թարգմանեցի զվկայարանու-
թիւն տուրբ առաքելոյն Թադէոսի, և զըր-
բոյ Կուսին Սանդուխտ, և ետու ամենայն
Հայաստան աշխարհի» և յօդուածիս ըն-
թացքին մէջ կը գրէի «տեղեկութիւն չու-
նինք... Թարգմանչին վրայ, Սամուէլ ե-
պիսկոպոսին: Սոփերքի հրատարակիչը կը
տարակուսի թէ մի՞ գուցէ ասորի Շմուէլ
կաթողիկոսն ըլլայ» ինչ որ առանց փաս-
տի ալ կրնայ ապացուցուիլ թէ՛ չէ՛ Շա-
մուէլ ասորին, զոր Վռամ կերպով մը հա-
կաթոռ կը զնէ Ս. Սահակին, հետու աշ-
խատելէ հայերէնի զարգացման, զոր թե-
րեւս չէր գիտեր ալ, հակառակը պիտի

ընէր մանաւանդ, Զնչիւռ զարգացում մը,
զոր Ս. Սահակ ու Ս. Մեսրոբ կը ծագ-
կեցնէին, որ կը կտորէր ասորերէն լեզուի
ու նուիրապետութեան ազդեցութիւնը, զոր
զօրացնել ոչ միայն իր ազգային զգացու-
մը կը հարկադրէր, այլ և պարսիկ իշխա-
նութեան հրամանը: Ասկէ զատ «և սա-
կաւ ինչ կացեալ ժամանակս՝ վախճա-
նէր»² և այս քիչ ժամանակը բաւական
եղած պիտի չըլլայ իրեն, թէ գրականու-
թեան զբաղելու և թէ «ըստ կրօնիցն
Ռեքիշոյի» ապրելու:

Ինչ որ այս բանն կարծել տուած է
հրատարակողին այն տիրական շեշտն է
որ կայ այս յիշատակարանին մէջ «և
ետու ամենայն Հայաստան աշխարհի»:
Այս լեզուն խօսողը հեղինակաւոր անձ մը
պէտք է ըլլայ, անտարակոյս: Եւ իրաւցնէ
այսպիսի մէկը կ'ապրի Ս. Սահակի և Ս.
Մեսրոբի դարուն և իրենց աշակերտ՝ րո-
ւորովին անձանօթ մնացած, մինչ միւսնե-
րը՝ որոնցմէ՛ ոմանց վրայ հարեւանցի ալ-
նարկ մը հազիւ եղած է, սոսկ այ յիշատա-
կուած են նորագոյն գրեքուն մէջ:

Արդ Սանդուխտի վկայարանութեան
Թարգմանիչը, Սամուէլ եպիսկոպոսը, Ս.
Մեսրոբի աշակերտն է, Վրահայ, Կորիւնի
դասընկեր, և իր դասին մէջ առաջինը³:
Իր զանազան բարեմասնութեանց համար,
Վրաց Արժիւղ Թագաւորին օրով, արքու-
նական տան եպիսկոպոս էր կարգուի, յե-
տոյ իր իրաւասութեան տակ կը մտնէ նաեւ
Տաշրաց զաւառը, հանդերձ իր իշխանովը,
հռչակաւորն Աշուշայով, որ վերջէն Վրաց
բոհաշխ կ'ըլլայ⁴:

1. Տես «Բազմավէպ». 1905 թիւ 12:

2. Փարպեցի էջ 74 ապ. Վենետիկ 1873:

3. Ս. Մեսրոբ երբ Վրաց Թագաւորին ներկայանա-
լով իր բրած նոր զեւոր և անոր օգուտները կը բացա-
տէր «հրաման տայր այնուհետեւ արքայն Վրաց՝ ի կող-
մանց կողմանց, և ի խառնազանջ զաւատաց իշխանու-
թեան իւրոյ՝ ժողովել ժանկունս՝ առլ ի ձեռն վարդա-
պետին. զոր առեալ արկանէր ի բովս վարդապետու-
թեանն... Եւ արդ զնառ, որ յայնչաք ի մասնաւոր և
ի բաժանեալ լեզուացն ժողովեցան, միով առտուածս
բարբառ պատգամօցն մի ազգ կապեալ՝ փառքաբունից

միոյ Աստուծոյ յօրինէր. յորոց և իմ անարժանիս՝ ե-
ղեալ ի կարգ եպիսկոպոսութեան միճակ. որոց առա-
ջինն Սամուէլ ամուծ, այլի սորը և քարիպաշտով՝
եպիսկոպոս կացեալ տամբ արքումակամի», Կո-
րիւն էջ 26 ապ. Վենետիկ, 1894:

4. «Իսկ նորա (Մեսրոբայ) անցեալ գիմայ ի կող-
մանն, առ սրով ժամանակաւ Արժիւղ անուն Թագաւո-
րեալ Վրաց, որոյ առանձնազն պաշտառացուցեալ ծագ-
կեցույսանէր զվարդապետութիւնս. և նորա ջրէալ զա-
մենայն աշակերտօք, պատուիրեալ կալ ի ճշմարտու-
թեանն, Տաշթամ իշխանին Տաշրացուց ան պատուա-

Շարք մը հանգամանքներ կը հաստատեն թէ ճիշդ այդ Սամուէլ եպիսկոպոսը նոյն անձն է Սանդուխտի վկայարանութեան թարգմանչին հետ : Մեր նախորդ քննութեան մէջ ըսած էինք թէ 1. Սանդուխտի վկայարանութիւնը Մեսրոբեան դպրոցի լեզուն ունի, հետեւաբար 460 թուականէն առիւն դժուարաւ կրնայ զբւոյժուած ըլլալ, — 2. թէ Ագաթանգեղոս և Բուզանդ ոչ միայն լեզուական ընդհանուր նկարագիր մ'ունին այս գրուածքին հետ, այլ և շատ յատուկ բառեր ու բացատրութիւններ՝ ասկից փոխ առածք : Իսկ 460 թուականէն յառաջ Սամուէլ անունով եպիսկոպոս մը, որ մեսրոբեան լեզունով Սանդուխտի վկայարանութիւնը թարգմանէ և ազդեցութիւն ունենայ Ագաթանգեղոսի և Բիւզանդի հայերէնին վրայ, որոնց խմբագրող — թարգմանիչն է կորիւն ինքնին, — ուրիշ մարդ չէ և չի կրնար ըլլալ, բայց եթէ այն Սամուէլ եպիսկոպոսը՝ որ Մեսրոբայ աշակերտ եղած է, կորիւնի հայրենակից՝ դասընկեր և դասին ալ զւրիւր, և արքունի տան եպիսկոպոս :

Հինգերորդ դարու բազմաթիւ թարգմանութեանց մէջ Սանդուխտի վկայարանութիւնը միայն է գրեթէ, որու թարգմանիչը յայտնապէս կը ճանչնանք հիմայ :

Հ. Ն. ԱՆԻՍԻՄԵԱՆ

Ա Ն Տ Ի Վ Է Ջ Ե Դ

Ներսէս Շնորհալույ « Բանք չափաւ » հաւաքածոյն 1830ին Ս. Ղազարէն լոյս տեսաւ. այդ հատորը կը բովանդակէ նաեւ այն ամէն հոգեւոր տաղերը որոնք եկեղեցւոյ մէջ կ'երգուէին : Բնականաբար այսպիսի հաւաքածոյ հրատարակութեանց համար՝ չէ կարելի պնդել թէ ամբողջական հաւաքածոյք են : Շատ ան տաղեր ծանօթ են ինձ որոնք Գանձարանի մը կամ Տաղարանի մը անկիւնը մոռցուած են — թէեւ մեծ արժէք մ'ալ չունենան —, հետեւեալն ալ անոնցմէ մէկն է որ չի գտնուիր վերոյիշեալ հաւաքածոյին մէջ և յիշնդեան մօտերը ըլլալով կը հրատարակենք զայն :

Ձեռագիրը, ուսկից առի այս տաղը պակասաւոր և մաշեալ Գանձարան մ'է 1899ին ի Պարսկահայոց Ս. Ղազար հասած : Թուական չունի, քանի որ յիշատակարանը կը պակսի, բայց լաւ որ գրիչը քանի մը տեղ լրականցերն մէջ իր անունը կը յիշէ « Կարապետ » . և տեղ մ'ալ (Պետրոսի և Պօղոսի) գտնին վերջը, կը գրէ. « Ջկարապետ գրչակս յիշեալ, ըզբաղիշեցի անմիտս » . ուրեմն ըսել է սա մեր Ա. Գանձարանին գրչին օրինակուած է և երկու ձեռագիրները բաղդատելով՝ արդէն յայտնի կը տեսնուի մի և նոյն գիրին ըլլալը, բայց դժբախտաբար Ա. Գանձարանն ալ անթուական է : Մեր Ա. Գանձարանէն գիտեմ որ ինքը Կարապետ Բաղիշեցին տաղասաց է և գանձասաց, և սա Առաքել Բաղիշեցւոյն բոլոր գանձերը հաւաքած և օրինակած ըլլալով կասկած կու տայ անոր աշակերտած ըլլալուն, որով ըստ ինքեան այս գրիչը ժ՛ջ դարուն սկիզբը պէտք ենք համարիլ : Բայց սակայն այն ձեռագիր գրութիւնը՝ որ հայ գիտնական վարդապետները և անոնց աշակերտները կը թուարկէ՝ զկարապետ Բաղիշեցին Սիմէոն Ապարանեցւոյ աշակերտ կը համարի որով

կանի և աստուածասիրի, որ անուանեալ կոչէր Աշուշայ, ի ձեռն ապր նմա գանձն ամենայն գաւառոյն իւրով . և նորա ամենափոխ վարդապետութիւնն, ոչինչ պակասութեամբ քան զայլոցն գաւառաց անցոցեալ, և յանձն առաւ զնոսա սրբոյն եպիսկոպոսիս Սամուէլի, այսմ՝ զոր ի վերոյ մշամակիցաք, ինքն գաւառայ ի կողման Նայոց Մեծաց » Կորինի էջ 32 :

1. Մեծ. գիտնական Նորայր՝ որ Մեսրոբեան դարու գրուածքները այլ և այլ դասերու բաժնիք է, ըստ իրենց լեզուին (կորինի վարդապետ, էջ 16—36) մոռցեր է տեղ մը տալու այս վկայարանութեան զար, ըստ իս, Կորինի գասին մէջ պէտք է գետեղել :

2. Աջ Սամուէլի, ոչ ալ Կորինի հայրենիքը գիտնք, բայց երկուքն ալ՝ ինչպէս կ'երեւի Կորինի խոսքերէն, Վրաց կողմերէն եղած պէտք ըլլան :